

1. Насирдинов О.А. Роль аутентичного материала в преподавании иностранных языков // Вестник науки и образования. 2020. № 13-3 (91). С. 50-52.
2. Зайцева О.А., Терских М.В. Использование аутентичных текстов на занятиях по русскому языку как иностранному (на примере кулинарных рецептов) // Коммуникативные исследования. 2023. Т. 10. № 3. С. 607-624.
3. <https://p12.com.ua/ru/journal/view/lets-cook-uchim-anglijskij-s-nulya-po-receptam>
4. <https://tutoreng.com.ua/ru/yazyikovaya-gastronomiya-izuchenie-anglijskogo-cherez-kulinarnye-sekr>

Оралбек А.С. Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, дене мәдениеті және спорт факультеті, ДШЖС-31, студент
(*Ғылыми жетекші – педагогика ғылымдарының магистры, аға оқытуғы Дүйсебаев Б.Т.*)

ҚАРАҒАНДЫ ҚАЛАСЫНДА СПОРТТЫҚ ЖАРЫСТАРДЫ БАСҚАРУ ТӘЖІРИБЕСІ

Қазақстандық спорттың 20 ғасырдың аяғы мен 21 ғасырдың басында нарықтық экономикаға көшуі, оның коммерциялау және кәсіптендіру үрдістерін жандандыру, халықаралық спорттық күнтізбенің анағұрлым кеңейіп, ішкінің қысқаруы республикадағы спорттық жарыстардың өткізу жүйесі мен оның мақсатты бағытының трансформациясына әкелді.

Әр жарыстың мақсаты – дене тәрбиесі және спорт бойынша үгіт-насихат жүргізу, сонымен қатар адамдарды жаттығулармен жүйелі түрде шұғылдануға тарту. Бұл үшін, қандай да жарыс болмасын, дене шынықтыру ұжымының біріншілігі немесе республика чемпионаты болса да, жоғары ұйымдастыру деңгейінде өтуі тиіс. [1]

Соңғы жылдары түрлі спорт түрлері бойынша мамандарды оқыту кезінде жарыстарды өткізуге және даярлауға арналған техникалық құжаттамаға жеткіліксіз назар бөлінеді, ал бөлінсе тек дайындалатын маманның спорт түрі бойынша. Бұдан басқа, жарысты дайындау немесе өткізу кезінде туындайтын сұрақтар жауаптары кез келген дене тәрбиесі бойынша оқулықта табыла бермейді. Барлық спорт түрлеріне арналған техникалық құжаттаманы толтыруға арналған бірыңғай, универсалды әдістеме жоқ. Тіпті, бір спорт түрінің ішінде айырмашылықтар бар, олар жарыс деңгейі мен қатысушылардың дайындығына байланысты болады.

Әдетте, жарыс жүйесін сараптау кезінде зерттеушілер мен мамандар келесі элементтерді қарастырады: жарыстарды өткізу қағидалары, оларға қатысуға рұқсат, команда құрамы, есептеу, жеңімпаздарды анықтау, төрешілік және с.с. Көптеген жылдар бойы Қазақстандағы үлкен спорт жүйесі тек құрама командалардың мүшелерін дайындауға, олардың сәтті өнер көрсетулеріне бағытталды.

Жарыстарды ұйымдастыру жүйесі, әсіресе ойын спорт түрлері көрерменге емес, осы тапсырманы орындауға бағытталғанына ешкім де күмәнданбайтыны анық. Елдің құрама командасы үшін күнтізбе үзіліп, ойындар кейінге қалдырылмайды, көбінесе бос немесе жартысы бос трибуналар алдында өтеді. Сондай-ақ, бұл тапсырманы орындау кезінде үлкен қаражат жұмсалатынын атап өткен жөн [2].

2000 жылдардың басында қазақстандық спорт жетекшілері спорттық менеджмент пен маркетингті, әсіресе спорттық жарыстарда өткізу саласында енгізе бастады, себебі олардың саны күрт азайды, ал өткізілу құны – өсе түсті.

Осыған орай, 80-ші жылдардың соңында көптеген кеңес ғалымдары спорт, тіпті посткеңестік кеңістікте де тауар болатындығы туралы қорытындыға келді. Мұндай тауар - ең алдымен спорттық іс-шара болып табылады. Алайда, тақырып қазақстандық зерттеушілердің назарынан тыс қалып отырды. Таңдаған зерттеу тақырыбымыздың өзектілігі осымен түсіндіріледі.

Сонымен қатар, зерттеудің өзектілігі ХХ ғасырдың соңында болған спорт әлеміндегі маңызды және сапалық өзгерістерді түсіну қажеттілігімен байланысты. Дәл осы кезеңде халықаралық спорттың басшылары мен спорт жанындағы бизнесмендер әсерінен көптеген спорт басшылары спортты басқару жүйесін, оларды өткізу кезінде туындайтын барлық мәселелер панацеясы деп ойлады. Нарықтық экономика жағдайында жоғары жетістіктер спорты бойынша жарыстарды көрермендер, теледидар, радио, демеушілерді, жарнама тарту арқылы бюджеттен тыс қосымша қаражат табу көзі ретінде ойын-сауық қызметі деп санаған жөн. Қазақстанда кәсіби спорттың жекелеген түрлерін ойын-сауық саласы ретінде дамыту, жарысты ұйымдастыру және өткізу ең алдымен маркетингтік тәсілді қажет етеді және әсерлі болуына әрі табыс алуға бағытталады.

Мұның бәрі менеджмент тұрғысынан жарыстарды басқаруды зерттеудің өзектілігін шарттайды

Зерттеу нысаны - қалалық спорттық жарыстар.

Жұмыстың мақсаты - спорттық жарыстардың басқару тиімділігін менеджмент тұрғысынан анықтау.

Зерттеудің гипотезасы. Жарыс өткізу жүйесін өзгерту және осы салада менеджментті енгізу бюджеттен тыс көздер есебінен спорт ұйымдарының бюджеттерін ұлғайтуға ғана емес, мемлекеттік бюджеттен қаражат бөлуді азайта отырып, оларды жоғары деңгейде өткізуге мүмкіндік береді.

Осыған байланысты келесі міндеттер қойылды:

- 1) Спорттық жарыстарды басқарудың негізгі қағидаларын менеджмент тұрғысынан анықтау.
- 2) Қарағанды қаласының үлгісінде жарыстардың басқару тәжірибесін талдау.

3) Әлеуметтік зерттеулер барысында алынған деректер негізінде Қарағанды қаласында спорттық жарыстардың рөлін анықтау.

Зерттеу әдістері.

1) теориялық және тарихи материалдарды зерттеу, өңдеу және жүйелеу.

2) эмпирикалық байқаулар, белгіленген тәжірибені талдау.

Соңғы жылдары Қарағанды облысын сипаттау кезінде «көмір орталығымен» қатар, «Қазақстанның ең күшті спорттық аймақтарының бірі» деген сөздер жиі кездеседі. Бүгінгі күні Қарағанды қаласында дене шынықтыру мен спортқа деген көз қарас өзгертілді. Бұл жаңа спорттық нысандардың пайдалануға берілуінде ғана емес, сондай-ақ облыс спортшыларының халықаралық аренадарда, балалар, бұқаралық және мүгедектік спорт түрлеріне қатысты өткен жылы ұйымдастырылған жарыстардың саны мен дәрежесінде де көрінді. Бұқаралық спорт және жоғары жетістіктер спортын басқару құрылымында айтарлықтай өзгерістер болды.

Қазіргі уақытта Қарағанды облысында қысқы және жазғы спорт түрлері бойынша республикалық және халықаралық деңгейдегі жарыстар өткізу үшін жеткілікті спорттық қоры бар.

Ағымдағы жылдың ең ірі спорттық шараларының бірі, облыс қалалары арасындағы «Арай-2023» жазғы Спартакиада болды, оған Шахтинск, Саран, Теміртау, Приозерск, Балқаш, Қарағанды қалалары қатысты.

Жарыстар спорттың 12 түрі бойынша өткізілді: армрестлинг, волейбол (ерлер, әйелдер), шағын футбол, қазақ күресі, асық ату, пауэрлифтинг, жеңіл атлетика, жазғы президенттік көпсайыс, дойбы, шахмат, тоғызқұмалақ, үстел теннисі.

Спартакиаданың 1-2 кезеңдеріне 3985 спортшы қатысты (Қарағанды - 850, Сарань - 250, Балқаш - 827, Шахтинск – 723, Приозерск - 548, Теміртау - 787) [3].

Біз социологиялық зерттеу жүргіздік: қалада өткізілген спорттық іс-шаралар туралы Қарағанды қаласы тұрғындарының қоғамдық пікіріне, азаматтардың спортпен айналысуына қатысу дәрежесіне талдау жасалды. Зерттеу сауалнама әдісі бойынша жүргізілді. Халықтың екі тобы қамтылды: жоғары сынып оқушылары мен студенттер, ересектер, барлығы 200 адам.

Спорт, спорттық жарыстар сізге қандай деңгейде қызықты? (әр зерттеуге қатысқандар санынан %)

Мүлдем қызықпаймын	26
Аз қызығамын	21
Белгілі бір дәрежеде қызығамын	22
Көбінесе қызығамын	19
Өте қызығамын	11
Жауап беруге қыналамын	1

Сонымен қатар, спортқа, спорттық жарыстарға қатысу мен көрермен қызығушылығы жас ерлер арасында шоғырланған. 25-39 жас аралығындағы респонденттер тобында жалпы халық үшін орташа көрсеткішпен сәйкес келетін нормативтік деңгейде, содан кейін күрт және тұрақты түрде төмендейді

Спортқа, спорттық жарыстарға қаншалықты қызығасын? (жас ерекшелігі мен жынысы бойынша, зерттеудегі респонденттердің санынан %)

Әлеуметтік-демографиялық топ	Аз қызықтырады	Белгілі бір деңгейде қызықтырады	Көбінде және өте қызықтырады
Жынысы			
Ерлер	24	24	52
Әйелдер	65	22	13
Жасы			
15-19 жас	33	22	45
20-45 жас	42	25	33
Білімі			
Ортадан төмен	55	18	27
Орта	43	24	33
Ортадан жоғары	42	25	33

«Сіз баратын жарыстар деңгейі қандай?» деген сұраққа жанкүйерлер арасында жергілікті және аймақтық жарыстар (47%) екінші орында ұлттық жарыстар (31%) және үшінші орында халықаралық жарыстар (17%) болды.

Спорттық іс-шараларға қатысқан респонденттерге «Сіз қандай спорт түріне жие барасыз?» деген сұрақ қойылды. Ең көп баратын, сәйкесінше ең әсерлі футбол (43%), хоккей (17%), волейбол (16%) командалық спорт түрлері болып шықты. Футбол және хоккей матчтары келушілер арасында ерлер екі жарым есе көп. Волейбол жанкүйерлерінің арасында ерлер мен әйелдер саны шамамен тең.

Мұндай іс-шараларға қатыспаған респонденттерге «Неліктен спорттық іс-шараларға бармайсыз?» деген сұрақ қойылды. Басты себеп және респонденттердің спорттық іс-шараларға қатыспаудың неғұрлым танымал сылтауы - уақыттың жетіспеуі (49%). Тағы 39% мұндай шараларға барған ұнамайды. Респонденттердің 15 % жарыстар қызықсыз деп санайды. Тек 10% -билет құнының жоғары екенін, ал ақпараттың жетіспеушілігіне 13% сілтеме жасады.

Егер біз қарағандылықтардың дене шынықтырығына деген жалпы көзқарасын, олардың спортпен шұғылдану дәрежесін білуге тырыспасақ, сауалнама толық болмас еді.

Респонденттердің басым көпшілігі - 82% - адамның өмір бойы дене шынықтыру қажеттілігі туралы теориялық түрде келіседі. Респонденттердің 81% жақсы дене даярлығы өмірде табысқа жетуіне ықпал ететініне сенімді. Үзілді түрде теріс жауапты тек 5% берді. Дені сау, жақсы көрінетін және атлетикалық адам, жоғары өмірлік нәтижелерді талап ете алады және оларға қол жеткізеді. Спорттың және дене шынықтырудың маңыздылығы мен қажеттілігін түсінуіне қарамастан, респонденттердің көбісі жаттығуларды «кейінге» қалдыруды жөн көреді. Егер жасөспірімдер мектеп пен клуб секциялары арқылы спортпен шұғылдана, ересектердің көпшілігінде тек таңертеңгілік жаттығуларға ғана (респонденттердің 19%) батылдығы жетеді. 28,8% дене шынықтырумен және спортпен тұрақсыз түрде шұғылданады; 21,5% мүлдем жаттықпайды; 17,5% спортпен өздері, немесе достарымен айналысады; 15% сауықтыру секцияларына (бассейн, аэробика және т.б.) барады; 14,6% - жаяу жүріп, табиғатқа барады; 6,9% ДШҰ клубында, кәсіпорындарының спорттық секцияларында айналысады; 6,2% - тұратын жерлері бойынша; 4,7% мектеп секцияларында спортпен шұғылданады; 2,9% БЖС, БЖКсекцияларында.

Дене шынықтырумен және спортпен шұғылданатындардың 27,9% мұндай жаттығулардың негізгі уәждемесі - «денесін жақсарту» және 27,5% - қозғалыс қажеттілігі. Әрбір төртінші (24,6%) спорттық жаттығулар бұлшықет тонусын арттыру және азаматтардың 22,5% жалпы дене даярлығын жақсартуға үміттенеді. 19,2% дене күшін дамытуды қалайды; 14,2% - ойын-сауық, ойнау, ойлаудан босаңсу; 12,9% дене тәрбиесі арқылы күш-жігерді қалпына келтіру; 11,7% - достармен сөйлесу; 7,1% - жақсы спорттық нәтижелерге жету; 6,2% - өздерінің қабілеттерін көрсету, жолдастары арасында беделін көтеру.

Дене күшін дамыту ерлердің 19% тиесілі, ал жастар көңіл көтеріп, ақыл-ой жүктемесінен демалу мүмкіндігі ретінде қарайды. Әйелдер арасында спортпен айналысудың негізгі себебі - «тұлғасын сымбатты ету» (39%). Отырықшы қызмет ететін мамандар мен қызметкерлердің 37% қозғалыс жетіспеушілігін азайтады, 36% - денесін жақсарту. Жұмысшылардың 27% спорттық жаттығулар арқылы бұлшық ет тонусын көтеруге үміттенеді. Оқушылар үшін спорт дене күшін дамытуға көмектеседі, және кәсіпкерлердің жартысына жуығы қозғалыс қажеттілігін сезінеді, сондықтан дене шынықтырумен шұғылданатын.

Қарағандылықтарға спортпен шұғылдануға не кедергі? Ең көп тараған жауап - 51,6% - бос уақыттың болмауы. Бірақ, шын мәнінде, көптеген респонденттер үнемі теледидар көреді. Осылайша, азаматтардың белсенді өмір салтына деген ықыластары күшті деп айтуға болмайды. Шамасы, көпшілік пассивті демалысты ыңғайлы деп санайды. Екінші орында - дене шынықтырумен айналысуға деген ұмтылысының жоқтығы - 16,1%. Селқостықпен уақытты ұтымды ұйымдастыра алмау - басты нақты себеп.

Сауалнамаға қатысқандардың 12,6% спорттық кедергі болып, спорттық құрал-жабдықтардың болмауы. Қарағанды тұрғындарының тағы 11,2% спортпен шұғылданбайды, өйткені жақын жерде спорттық нысандар жоқ. Сондай-ақ, дене шынықтырумен және спортпен шұғылдану үшін респонденттердің 8,1% денсаулық жағдайы мүмкіндік бермейді; 7,6% қалай бастау керек екенін білмейді; 4,9% жаттығуларға ешкім қызықтырмады; 3,1% оны пайдалы деп санамайды. Сауаландырылған мамандардың жартысынан астамы - 59% - уақыттың жетіспеуі деп ақталады. Кәсіпкерлер спортпен айналысуға кедергі келтіретін басты себеп деп - уақыттың жетіспеушілігін айтады, әр бесінші адам спорттық құрал-жабдықтың жоқтығына сілтеме жасайды.

Зерттеу барысында респонденттер қалалық спорттық нысандардың қызметін бағалады. Сауалнамаға қатысқан азаматтардың 60% бассейнге барады, 43,3% олардың қызметіне қанағаттанған. Екінші орынды стадиондар мен спорт алаңдары құрайды, бірақ олардың жұмысы ең көп наразылық тудырады, олармен респонденттердің 14,9% қанағаттандырылмаған. Сауалнамаға қатысқан Қарағанды тұрғындарының үштен бірі сауықтыру секцияларының жұмысымен қанағаттанған (шейпинг, гимнастика, атлетикалық гимнастика және т.б.); ақылы спорт секцияларына келушілердің әр төртіншісі олармен қанағаттанған.

Біздің әлеуметтік зерттеу барысында алынған деректер негізінде келесі қорытынды жасауға болады.

1. Алынған деректер негізінде біз Қарағандыдағы спортқа деген қызығушылық тек теледидар, көрермендік тұрғыда, бірақ оның өзі толығымен жас ер азаматтардың арасында шоғырланған деген тұжырымға туындайды. Яғни, спортқа деген қызығушылық, ең алдымен, спорт жарыстарына деген жанкүйерлердің сырттай қызығушылығы болып табылады..

2. Жеке спорттық іс-шараларға қатысу, тіпті спорттық іс-шаралар өткізілетін стадиондарға бару көрермендердің қызығушылығынан әлдеқайда төмен.

Сонымен қатар, жергілікті және аймақтық жарыстар әуесқойлар арасында ең танымал болып шықты, ұлттық жарыстар екінші орынға қалдырылса, одан кейін – халықаралық жарыстар қалады. Әсерлілік дәрежесіне қарай, бәрі керісінше. Сонымен қатар, ең көп баратын және сәйкесінше, ең әсерлі - командалық спорт түрлері: футбол, хоккей, волейбол. Спортқа қатысты түсінік негізінен халықаралық аренадағы ұлттық-мемлекеттік беделге байланысты.

3. Басты себеп және, мүмкін ең бастысы, респонденттердің спорттық шараларға қатыспауы немесе спортпен айналыспауы - уақыттың жетіспеуі. Алайда, біздің ойымызша, қарағандылықтарға өткізілген шаралар туралы ақпарат жеткіліксіз. Демек, белсенді ақпараттық саясатты барлық деңгейде - үкіметтік, қалалық, мектепте, кәсіпорындарда жүргізу керек. Жастарға ерекше көңіл бөлінуі керек, өйткені спортпен айналысуға ниет жас кезде қалыптасады.

Бұл жұмысты орындау барысында алынған осы және басқа тұжырымдар спорт жарыстарын басқару үшін үлкен теориялық және тәжірибелік маңызы бар. Бұл деректер бұқаралық спорт түрінде де, кәсіби халықаралық деңгейде де спорттық өмірдің иерархиясының барлық деңгейлерінде қолданылуы мүмкін. Дене шынықтыру және спорт саласындағы басқару мәселелеріне көп көңіл бөлу, оның халық арасында танымал болуына және жарыстар өткізетін ұйымдардың табыстарының артуына әкеледі.

1. Дүйсебаев Б.Т., Қолдауов А.Н., Рахметоллаев Ж.Б. Заманауи кезеңде Қарағанды қаласындағы студенттік волейболдың дамуы // Дене шынықтыру және спорттың теориясы мен тәжірибесіндегі мәселелері: Халықаралық қатысумен ғылыми еңбектер жиынтығы- Қарағанды: ҚарМУ баспасы, 2014.-70-72б.

2. Дене шынықтыру және спорттың менеджментімен экономикасы: жоғ. пед. оқу орын. үшін оқулық / М.И. Золотов, В.В. Кузин, М.Е. Кутепов, С.Г. Сейранов. – М.: «Академия» баспасөз орталығы, 2004. – 432 б.

Рыскелді Т.А., академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, педагогикалық факультеті, ПО-31 тобының студенті

(Ғылыми жетекшісі — аға оқытушы, магистр Ахметжанова Г.А.)

АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Егеменді еліміз әлемдік білім кеңістігінен орын алу мақсатын ұстана отырып, қарыштап, нық қадам басып келеді. Өркениетті елдер қатарына көтерілуді көздеген елімізде ғылым мен техника дамып, экономикамыз өрістеп, көзделген мақсаттар мен міндеттерге жол ашылууда. Жаңа ғасыр оқытушысы - жаңа нарықтық экономика заманына сай құзырлы болу үшін үнемі ізденіс үстінде болуы қажет.

Ғылыми-техникалық прогрестің негізгі белсені - қоғамды ақпараттандыру болатын жаңа кезеңіне енді. Қоғамды ақпараттандыру - экономиканың, ғылымның, мәдениеттің дамуының негізгі шарттарының бірі. Осы мәселені шешудегі басты міндет білім беру ордаларына жүктелді.

Жалпы, ақпараттық мәдениетті қалыптастыруды екі топқа бөліп қарастыруға болады.

Бірінші топқа:

- дербес компьютердің болуы;
- интернет және электронды пошта;
- жалпы оқытылу пәндеріне деген қызығушылық;
- белгілі бір бағыттағы ақпараттық қажеттілік;
- білім алушылардың ғылыми шығармашылықпен айналысуы;

Екінші топқа:

- білім беру ұйымдарында, оқу кабинеттерінде компьютерлік базаның болуы;
- педагогикалық қызметте коммуникациялық технологияларды қолдануға деген қызығушылық;
- компьютерлік сауаттылық;
- біліктілік көтерудегі арнайы курстар;
- электрондық оқу-әдістемелік кешендердің болуы.

Ғалымдар ақпараттық технология арқылы құзыреттілікті қалыптастыруда базалық, жалпы және кәсіби кезеңдерін бөліп көрсетіп, ақпараттық технологияларды оқу қызметінде қолдану мен кәсіби міндеттерді шешуде ара жігін ашып көрсетеді. Бүгінде білім беруді одан әрі ақпараттандырудың кезеңі мазмұндық тұрғыда және компьютерлік салауаттылықтан жеке тұлғаның ақпараттық мәдениетінің іргелі операциялық негіздеріне ауысуды білдіреді, мұнда әрбір білім алушы ақпаратқа, қазіргі ақпараттық технологияларға назар салып қана қоймай, оны тиімді қолдана білуі, интернет ғаламдық ақпарат желісін пайдалана алуы болып табылады. Оқыту ісінің тиімділігі мен сапасы көбінесе өздігінен оқып үйрену процесін тиімді ұйымдастыру мен пайдаланатын материалдардың сапасына тәуелді болады.

Құзыреттіліктің негізгі қасиеттері: әлеуметтік көзқарас, тәжірибе, интеллект болып табылады. Соңғы жылдары ғылыми-педагогикалық еңбектерде кәсіби құзыреттілік дайындық сапасына қойылатын талап немесе кәсіби теориялық білімдері мен практикалық біліктігі, тәжірибеден өткізілген кәсіби маңызды сапасы ретінде қарастырылады. Біздің ойымызша, білім алушы білімін, біліктілігін, дағдысын, ең бастысы - тұлға мүмкіндігін бағалаудың критеріі мақсатында қарастыру құзыреттіліктің маңыздылығы болып табылады. Олай болса, құзыреттілік - нәтижеге бағдарланған жаңа білім беру жүйесінің сапалық қасиеті ретінде әлеуметтік және өмірлік көзқарастарда қамтитын құндылықтарды есепке алу қажет [1].

Білім берудің ақпараттандыру процесінде пән оқытушыларына жаңа ақпараттық технологияны жан-жақты пайдалану саласына келесі талаптар қойылған: